

„Бидєрчє“

Минијатурне посуде
из праисторијских збирки Завичајног музеја Јагодина

Соња Петрић

Завичајни музеј Јагодина

„Бибѐрчѐ“

Минијатурне посуде
из праисторијских збирки Завичајног музеја Јагодина

Соња Пѐрић

Мај - август 2016.

Минијатурне зделе и пехар
период старијег неолита VI миленијум пре н.е.
Кат.бр. 1-4

У давна времена, у доба праисторије, у области централног Поморавља, живеле су неолитске, а затим и металнодобске заједнице. Ти људи су користили камен, кост, рожину, земљу, а касније и бакар, бронзу и гвожђе за израду употребних предмета, оруђа, оружја, уметничких и култних артефаката. Своје посуђе, фигуралну пластику и култне предмете су у великом обиму израђивали од глине.

Различити периоди праисторије носе своје особености у начину живота и материјалној култури. Од периода неолита, за човека земља добија посебан значај. У њој и од ње гради своја станишта, земунице, полуземунице, а касније и надземне куће, на њој гаји житарице и биљке које је почео да доместификује, на њој живе и са ње се хране животиње које је ловио, а од периода неолита и припитомио, од ње прави посуђе и друге употребне, уметничке и култне предмете, у њој се сахрањује.

Период млађег каменог доба карактерише неолитска револуција, која носи са собом прелазак на пољопривредну производњу, седелачки начин становања, друштвено раслојавање и употребу земље за израду грнчарских производа. Оно што је најзаступљеније на свим праисторијским локалитетима почев од неолита, је керамика, већи или мањи фрагменти, али и целе посуде израђене од земље, руком рађене, а од периода млађег гвозденог доба рађене и на витлу, сушене на сунцу, печене на отвореној ватри или у керамичким пећима.

Различите културне традиције носе различите форме керамичког посуђа, различит квалитет фактуре, сировине од које је оно прављено, различит систем обраде површине и украшавања.

Међу керамичким материјалом, на готово свим праисторијским локалитетима, појављују се у већој или мањој мери, посуде које немају уобичајну величину и често нису прикладне за свакодневну употребу - минијатурне посуде. Све већа пажња се посвећује овом сегменту материјалне културе као значајном и занимљивом показатељу о животу људи појединих раздобља.

Минијатурне зделе са траговима обраде на површини
дечији рад
период млађег неолита, V миленијум пре н.е.
Кат.бр. 5-9

Минијатурне посуде различитих облика, квалитета израде и фактуре, невешто или сваршено вешто обликоване, увек су покретале питање њихове сврхе и намене. Најчешће су сврставане у култне посуде, а у новије време се све чешће повезују са раздобљем детињства. Свакако да се не могу све минијатурне посуде лако сврстати у прву или другу групу. Проучавањем сваког појединачног примерка, начина његове обраде и местом налаза, може се ближе одредити њихова функција.

На неким минијатурним посудама, невешто рађеним, рустичног изгледа, асиметричне форме, лоше фактуре, не ретко направљеним од остатака глина, често са отисцима врхова прстију на површини, може се са сигурношћу рећи да су творевина дечијих руку, када игра глином и опонашање рада старијих има функцију учења и припреме за живот, а не само игре.

С друге стране има примерака минијатурних посуда fine фактуре, танких зидова, савршене форме, изузетног и сложеног орнамента, које су биле дело вештих руку праисторијских грнчара. За њих се не може рећи да су биле у функцији дечијих играчака, већ њихову намену треба тражити другде. Некад нам место налаза може помоћи да дефинишемо да ли су имале култну намену, као гробни прилог или реципијент за уља или друге супстанце коришћене у ритуалима или постављеним на кућним олтарима, или су служиле за чување драгоцених материја тадашњем човеку: зачина, етеричних уља, боја, семена.

У минијатурне посуде се могу уврстити све мале посуде чија висина не прелази 5-6 см. Оне су имале обично облике и форме већих посуда коришћених у свакодневној употреби: здела, пехара, лонаца, амфори, урни, питоса.

Сама величина посуда је условна. Уколико је нека форма уобичајно израђивана у великим димензијама, попут питоса који су могли да достигну величину метар и више, или урни димензија више десетина сантиметара до и преко метра, тада се минијатурном посудом може третирати и предмет 7-15 cm висине, попут нашег примерка минијатурне урне басараби стила са локалитета „Пањевачки рит“ у Јагодини која је висока 92 mm.

С друге стране шоље имају просечну висину неколико сантиметара, али како је то њихова стандардна употребна величина, веома мали број шоља се може сврстати у категорију минијатурних посуда у правом смислу, попут шољице са локалитета „Сарина међа“ у Јагодини, чији је реципијент висине 23 mm.

Минијатурни пехари
период млађег неолита,
V миленијум пре н.е.

Примерци минијатурних посуда у фонд Завичајног музеја Јагодина доспели су као покретни материјал са систематских или сондажних ископавања, те потичу из културних слојева, као откривени појединачни налази са површине земље приликом рекогносцирања терена или као поклон приватних лица која су их случајно пронашла на свом имању након обраде земље или других земних радова. Број посуда са једног локалитета свакако зависи и од тога у ком обиму је тај локалитет истраживан.

Са свега неколико примерака заступљене су у збирци камених доба минијатурне посуде из периода старијег неолита, старчевачке културе (6200-5200 г.п.н.е) и потичу са локалитета из села Буковче, из Белице и Течића. Око стотину посуда је из периода млађег неолита, винчанске културе (5200 -4200 г.п.н.е.), највише са локалитета „Слатина- Турска чесма“ у Дреновцу, 47 примерака, са локалитета, „Буљићке बारे“ у Великом Поповићу, 24 посуде, ископавања на локалитету „Мотел“ у Параћину су дала 12 минијатурних посуда, лок. „Стублине“ у Супској, 7, а лок. „Саставци“ у Својинову, 6, за 4 посуде не постоје подаци о месту налаза.

Из периода металних доба евидентирано је преко 60 минијатурних посуда. Највећи број потиче са најдуже истраживаних локалитета у Јагодини, са лок. „Сарина међа“ 18 посуда, а са лок. „Пањевачки рит“ 10. Локалитети „Вецина мала“ у Мајуру, „Ђула“ у Остриковцу и „Градац“ у Ланишту су дали по 4 минијатурне посуде, а на осталим локалитетима у граду „Црвене ливаде“ и „Ђурђево брдо“ и у селима Црнче, Сиоковац, Винорача, Вољавче, Драгоцвет, Буковче и Дреновац су пронађени по један или два примерка.

Минијатурне посуде украшене површине различитим техникама
период млађег неолита, V миленијум пре н.е.

Кат.бр. 15-17

Минијатурне антропоморфне и зооморфне посуде
период млађег неолита, V миленијум пре н.е.
Кат.бр. 23-29

Минијатурне посуде изузетно малих димензија до 25 mm висине
период млађег неолита, V миленијум пре н.е.
Кат.бр. 30-38

Минијатурне амфоре
период млађег неолита,
V миленијум пре н.е.
Кат.бр.18-22

Минијатурне посуде, зделе, шоље, пехари
бронзано доба, II миленијум пре н.е.
кат.бр .39-47

Шоље са локалитета Сарина међа
прелазни период бронзаног у гвоздено доба - бронза Д-халштат А1
XIII-XII век пре н.е.
Кат.бр. 48-53

Минијатурне зделе са локалитета Сарина међа и рецепијент са дршком-лампа
прелазни период бронзаног доба у гвоздено, бронза Д-халштат А1
XIII-XII век пре н.е.
Кат.бр. 54-59

Питос и минијатурне посуде
са локалитета Пањевачки рит
различите фаза старијег гвозденог доба,
XI-IV век пре н.е.
Кат.бр. 60-66

1. Инв.бр. 45_16 мин. цилиндрична здела, h-42mm, Буковче „Буковачка чесма“ С.VII, о.с.3, старији неолит, иск. 1972.
2. Инв.бр.1700 мин. цилиндрична здела, h-32mm, Течић, старији неолит
3. Инв.бр.45_42 мин. конична здела, h-40mm, Белица „Велике ливаде“, поклон Ж. Милановића, старији неолит
4. Инв.бр.6886 мин. пехар на ноzi са две дршке, h-38mm, Течић, старији неолит
5. Инв.бр.45_27 мин. полусферна здела, h-34,2mm, Параћин „Мотел“ С.I, о.с.6, млађи неолит, иск.1969.
6. Инв.бр.45_28 мин. сферна здела, h-37mm Својново „Саставци“ С.IV, о.с.3, млађи неолит, иск.1972.
7. Инв.бр.45_25 мин. полусферна здела (дечији рад), h-31mm, Дреновац „Слатина-Турска чесма“ С.VI, о.с.10, иск.1970.
8. Инв.бр.45_41 мин. полусферна здела, h-39mm, Параћин „Мотел“ млађи неолит
9. Инв.бр.45_37 мин. сферна здела (дечији рад), h-45,5mm, Својново „Саставци“ С.V, о.с.8, млађи неолит, иск.1972.
10. Инв.бр.45_110 мин. биконични пехар на ноzi, h-65mm, без података
11. Инв.бр.45_59 мин. пехар, h-37mm, Супска „Стублине“, млађи неолит, рекогн. И. Вукићевића 1956.
12. Инв.бр.45_65 мин. конични пехар на ноzi, h-32mm, Дреновац „Слатина“ С.III, о.с.7, млађи неолит, иск. 1968.
13. Инв.бр.45_62 мин. пехар, h-50mm, Дреновац „Слатина“ С.III, о.с.14, млађи неолит, иск. 1968.
14. Инв.бр.45_63 мин. пехар плитког реципијента на високој ноzi, h-38,5mm, Дреновац „Слатина“ С.V, о.с.13, иск. 1968.
15. Инв.бр.45_109 фрагм. мин. орнаментисана здела, h-43mm, Својново „Саставци“ С. IV, о.с.1, млађи неолит, иск.1972.
16. Инв.бр.45_108 мин. орнаментисана посуда, h-49mm, Супска „Стублине“, млађи неолит, без прецизнијих података
17. Инв.бр.45_112 мин. биконична полихромна здела, h-57mm, Дреновац „Слатина“ С. IX, о.с.11, млађи неолит, иск. 1971.
18. Инв.бр.45_74 мин. амфора, h-76,4mm, Велики Поповић „Буљићке बारे“ С.XVI, о.с.2, млађи неолит, иск. 1974.
19. Инв.бр.45_73 мин. амфора са две дршке, h-50mm, В. Поповић „Буљићке बारे“ С.XIII, о.с.7, млађи неолит, иск. 1974.
20. Инв.бр.45_72 мин. амфора, h-44,5mm, Дреновац „Слатина“ С.IX, о.с.9, млађи неолит, иск.1971.
21. Инв.бр.45_71 мин. амфора, h-56mm, Велики Поповић „Буљићке बारे“ С.XII, о.с.6, млађи неолит, иск. 1974.
22. Инв.бр.45_55 мин. амфора, h-36,6mm, Велики Поповић „Буљићке बारे“ С.XIV, о.с.3, млађи неолит, иск. 1974.
23. Инв.бр.45_114 просопоморфни поклопац, h-40mm, Супска „Стублине“ рекогносцирање
24. Инв.бр.45_115 просопоморфни поклопац, h-58mm, Супска „Стублине“ површински налаз
25. Инв.бр.45_80 мин. антропоморфна посуда, h-57mm, Дреновац „Слатина“ С.IX, о.с.6, млађи неолит, иск.1971.
26. Инв.бр.45_83 мин. стилизована зооморфна посуда, h-28mm, В. Поповић „Буљићке बारे“ С.X, о.с.4, иск. 1974.
27. Инв.бр.45_85 мин. зооморфна посуда, h-39,2mm, Супска „Стублине“ побршина, млађи неолит, иск.1974.
28. Инв.бр.45_84 мин. зооморфни жртвеник, h-35,5mm, Дреновац „Слатина“ С.IX, о.с.8, млађи неолит, иск.1971.
29. Инв.бр.45_90 мин. посуда, Дреновац, h-16,7mm, Дреновац „Слатина“ С. I о.с.4, млађи неолит, иск. 1969.
30. Инв.бр.45_34 мин. пехар, h-28,8mm, Велики Поповић „Буљићке बारे“ млађи неолит, иск. 1974.
31. Инв.бр.45_33 мин. здела, h-26,4mm, Велики Поповић „Буљићке बारे“ С.XVI, о.с.5, млађи неолит, иск. 1974.
32. Инв.бр.45_32 мин. здела, h-23,1mm, Супска „Стублине“ млађи неолит, рекогн.
33. Инв.бр.45_30 мин. здела, h-12,5mm, Супска „Стублине“ млађи неолит, рекогн. И. Вукићевића 1956.
34. Инв.бр.45_29 мин. здела, h-19mm, Дреновац „Слатина-Турска чесма“ С.VI, о.с.3, млађи неолит, иск.1970.
35. Инв.бр.45_24 мин. здела (дечији рад) h-21mm, Дреновац „Слатина-Турска чесма“ С.IX, о.с.15, млађи неолит, иск.1971.
36. Инв.бр.45_21 мин. здела, h-23mm, Дреновац „Слатина-Турска чесма“ С.VI, о.с.15, млађи неолит, иск.1970.
37. Инв.бр.45_40 мин. здела, h-17,3mm, Дреновац „Слатина-Турска чесма“ С. IX, о.с.9, млађи неолит, иск.1971.
38. Инв.бр.45_67 мин. здела, h-18mm, Дреновац „Слатина“ С. II, о.с.5, јужни део, млађи неолит, иск.1968.
39. Инв.бр.46_93 високи пехар са две дршке, h-120mm, Мајур-Остриковац „Бобањ-Ђула“ С.III о.с.1-2, бронзаоно, иск.1979.
40. Инв.бр.46_60 мин. сферна здела са 4 рупе, h-46mm Добра вода „Бучина-Радосављевића колиба“
41. Инв.бр.46_17 мин. шоља, h-57mm, Винорача „Баре“ бронзано доба, поклон
42. Инв.бр.46_18 мин. здела, h- 49,2mm, Винорача „Баре“ бронзано доба, поклон
43. Инв.бр.46_92 мин. шоља, h-55mm, Мајур, лок. „Вецина мала“ С.II о.с.5, бронзано доба, иск.1978.
44. Инв.бр.46_63 мин. шоља, h- 33 mm, Црнче „Црначко брдо“, бронзано доба, поклон од Животе Ивковића из Деонице
45. Инв.бр.46_120 мин. биконична здела, h-43mm, Црнче „Раскрсница“, бронзано доба
46. Инв.бр.46_73 мин. пехар, h-72 mm, Вољавче „Коњска даља-Вољавче“, бронзано доба, откуп
47. Инв.бр.46_118 мин. здела, h- 28mm, Винорача „Баре“ бронзано доба, поклон проф. Милана Николића
48. Инв.бр.46_79 мин. шоља, h- 23mm, Јагодина „Сарина међа“ С.Е/3 о.с.1-2, бронза Д-гвоздено доба Ia, иск.1977.
49. Инв.бр.46_91 мин. шоља, h- 37,3mm, Јагодина „Сарина међа“
50. Инв.бр.46_76 шоља, h- 59mm, Јагодина „Сарина међа“ С.Г/5 о.с.1, бронза Д-гвоздено доба Ia, иск.1977.
51. Инв.бр.46_84 мин. шоља, h-43 mm, Јагодина „Сарина међа“ С.С/5 о.с.2, бронза Д-гвоздено доба Ia, иск.1977.

52. Инв.бр.46_75 шоља, h- 46mm, Јагодина "Сарина међа" С.В/1 о.с.2, бронза Д-гвоздено доба Ia, иск.1977.
53. Инв.бр.46_129 шоља, h- 70mm, Јагодина "Сарина међа" С.У о.с.2, бронза Д-гвоздено доба Ia, иск.1967.
54. Инв.бр.46_85 мин. здела, h- 26mm, Јагодина „Сарина међа“ С.Г/3 о.с.1-2, бронза Д-гвоздено доба Ia, иск.1977.
55. Инв.бр.46_88 мин. здела, h- 35mm, Јагодина „Сарина међа“ С.Н/4 о.с.2, бронза Д-гвоздено доба Ia, иск.1977.
56. Инв.бр.46_68 мин. здела, h- 22,4mm, Јагодина „Сарина међа“ С. У о.с.2, бронза Д-гвоздено доба Ia, иск.1977.
57. Инв.бр.46_80 мин. здела, h- 16mm, Јагодина „Сарина међа“ С.Е/3 о.с.1-2, бронза Д-гвоздено доба Ia, иск.1977.
58. Инв.бр.46_90 мин. посуда, h- 28mm, Јагодина „Сарина међа“ С.А/2/А/3-објекат I, бронза Д-гвоздено доба Ia, иск.1978.
59. Инв.бр.46_83 лампа, h- 54,5mm, Јагодина „Сарина међа“ С. F/5 о.с.1, бронза Д-гвоздено доба Ia, иск.1977.
60. Инв.бр.19690 питос, h-650 mm, Јагодина „Пањевачки рит“, С. „М“ објекат 1, иск.1990.
61. Инв.бр.46_116 мин. h-76mm, лонац-урна, Јагодина „Пањевачки рит“
62. Инв.бр.46_108 мин. лонац, h-60mm, Јагодина „Пањевачки рит“ кв. „V“ 2,5/III, гвоздено доба Ib, иск.1991.
63. Инв.бр.46_127 мин. здела, h- 26mm, Јагодина „Пањевачки рит“ Сектор Ђ, објекат 107, гвоздено доба Ia, иск.1991.
64. Инв.бр.46_95 мин. здела, h-18mm, Багрдан „Ћеремидиште“ сектор I, С. П1 о.с.3, иск. 1982.
65. Инв.бр.46_107 мин. пехар са дршком, h-49,5mm, Јагодина „Пањевачки рит“ С. „Т“ кв. VI/0 о.с.1, гвоздено доба Ib, иск.1990.
66. Инв.бр.46_109 мин. урна, h-92mm, Јагодина „Пањевачки рит“ кв. „А“ објекат 136, гвоздено доба Ib, иск.1991.
67. Инв.бр.46_117 мин. орнаментисана посуда, h- 47mm, Ланиште „Подграђе“ старије гвоздено доба
68. Инв.бр.46_101 мин. посуда „S“ профилације, h-45mm, Ланиште „Градац“ објекат 2 сектор S земуница, гвоздено доба IIa, иск. 1987.
69. Инв.бр.46_102 мин. здела, h-44mm, Ланиште „Градац“ сектор H, група керамике, гвоздено доба IIa, иск. 1987.
70. Инв.бр.46_103 плитка шоља, h-27mm, Ланиште „Градац“ објекат 2, сектор H, група керамике, гвоздено доба IIa, иск. 1987.
71. Инв.бр.46_104 плитка шоља, h- 37mm, Ланиште „Градац“ сектор I, испод основе, гвоздено доба IIa, иск. 1987.
72. Инв.бр.46_74 мин. пехар, h- 52mm, Драгоцвет, парцела Светислава Ђокића, поклон Светислава Ђокића

ЛИТЕРАТУРА

Balen-Letunić, D. Prehistorijske minijature posude – igracke iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 3. serija sv.XV, Zagreb, 1982, 69-95

Баљ, Лидија, Минијатурне посуде винчанске културе: дечије играчке или предмети неке друге намене · Miniature Vessels of Vinča Culture: Children's toys or the Objects of Some Other Purpose, Рад музеја Војводине 51, Нови Сад, 2009, 23-34;

Balј, Lidija, Dečije igracke eneolitskog perioda sa Gomolave · Eneolithic Children's toys from the Gomolava Site, Rad muzeja Vojvodine 52, Novi Sad, 2010, 37-48

Јовановић, Марија, Гомолава-занатски центар Скордиска, Рад музеја Војводине 51, Нови Сад, 2009, 117-135;

Летица, Загорка, Минијатурни судови из Винче, Зборник Народног музеја, Београд, 1967, 77-127;

Љамић-Валовић, Недељка, Минијатурни сидопи у ратинском керамичком инвентару и неке карактеристичне пратеће појаве, Зборник радова Народног музеја, Чачак, 1983, 45-52

Љамић-Валовић, Недељка, Нови налази минијатурних судова у ратини, Зборник Народног музеја XIII-1, Народни музеј, Београд, 1988, 13-20

Marinković, Snežana, Arheološki materijal sa nalazišta Živanovića dolja iz Zbirke Narodnog muzeja u Zrenjaninu – Vinčanska kultura, Rad muzeja Vojvodine 52, Novi Sad, 2010, 21-36 (sl.2,3,4,7,9,11,12)

Стојић, Милорад, Гвоздено доба у басену Велике Мораве, Универзитет у Београду-Филозофски факултет, Завичајни музеј-Светозарево, Београд-Светозарево, 1986.

Стојић, Милорад, Пањевачки рит, Археолошки институт, Београд, 2004.

Скраћенице:

мин. - минијатурна

Инв.бр. - инвентарни број

Кат.бр. - каталошки број

h - висина

иск. - ископавање (археолошко)

С. - сонда

кв. - квадрат

„Бибѐрчѐ“

Минијатурне посуде из праисторијских збирки
Завичајног музеја Јагодина

мај-август 2016.

Аутор изложбе и каталога:
Соња Перић

Издавач:
Завичајни музеј Јагодина

Уредник:
Зоран Петровић

Фотографије:
Соња Перић
Милосав Брајковић

Покровитељ:
Скупштина града Јагодина

Штампа:
City press

Тираж:
300

Јагодина 2016.

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

069.51:903(497.11)(083.824)
903.23"634/638"(497.11)(083.824)

ПЕРИЋ, Соња, 1969-

"Бибѐрчѐ" : минијатурне посуде из праисторијских збирки Завичајног музеја Јагодина : мај-август 2016 / аутор Соња Перић ; [фотографије Соња Перић, Милосав Брајковић]. - Јагодина : Завичајни музеј Јагодина, 2016 (Јагодина : City press). - 16 стр. : илустр. ; 19 x 19 cm

Тираж 300. - Библиографија: стр. 16.

ISBN 978-86-85065-29-3

а) Завичајни музеј (Јагодина) - Праисторијска збирка - Изложбени каталози б) Археолошки налази - Поморавље - Праисторија - Изложбени каталози с) Посуђе - Поморавље - Праисторија - Изложбени каталози
COBISS.SR-ID 223364876

Завиримо у свет минијатура кроз изложбу минијатурних посуда из периода праисторије из фонда Завичајног музеја у Јагодини. Покушајмо да замислимо невеште дечије руке или веште руке праисторијских грнчара, које су их израђивале, намену и место у животу наших, тако давних предака и њихову улогу у игри, одрастању, учењу, свакодневној употреби, култу и ритуалима. Магија минијатуре нас води кроз праисторију, од старијег каменог доба до млађег гвозденог доба, од 6000 г.п.н.е. до првих векова нове ере.

Преко 200 експоната, наша помоћ и ваша моћ реконструкције прошлости ће вас увести у бајку коју смо назвали „Биберче“ ...

